

PEDAGOGIK FIKR TARAQQIYOTI TARIXIDA ILMIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH EVOLYUTSIYASI

Uzoqboev Xojiakbar Qobiljon o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14710904>

Annotatsiya: Ilmiy bilimlarning shakllanishi evolyutsiyasi pedagogik fikr tarixi bilan chambarchas bog'liq. Ushbu maqola turli tarixiy, madaniy va falsafiy kontekstlarning pedagogikadagi ilmiy bilimlarning kontseptualizatsiyasiga qanday ta'sir qilganini o'rganib, ta'lim nazariyalarining rivojlanishidagi muhim bosqichlarni o'rganadi. Sharq va G'arb an'analaridan tushunchalar olib, munozara ta'lim amaliyotini shakllantirishda falsafiy izlanish va empirik kuzatish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi. Maqola ushbu tarixiy evolyutsiyaning zamonaviy ta'lim va ilmiy pedagogikaning kelajagi uchun ta'siri haqida fikr yuritish bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Ilmiy bilim, pedagogika, tarixiy evolyutsiya, tarbiya nazariyasi, falsafiy an'analar, empirik kuzatish, pedagogik fikr.

Kirish. Pedagogika doirasida ilmiy bilimlarning shakllanishi asrlar davomida sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Ushbu o'zgarishlar madaniy, falsafiy va empirik yutuqlar o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sirni aks ettiradi. Ushbu evolyutsiyani tushunish zamonaviy ta'lim asoslari va uning davom etayotgan rivojlanishi haqida qimmatli fikrlarni beradi. Pedagogikadagi ilmiy bilimlarning ildizlarini qadimiy sivilizatsiyalarga borib taqalsa bo'ladi, bu yerda og'zaki an'analar va falsafiy izlanishlar tarbiyaviy fikrning asosini tashkil qilgan. Qadimgi Yunonistonda Suqrot, Platon, Arastu kabi faylasuflar ta'lim-tarbiya haqida tizimli fikr yuritishga zamin yaratdilar. Sokratning savol-javob va dialog uslubi tanqidiy fikrlashni ta'kidlagan bo'lsa, Platon respublikasi axloqiy va intellektual rivojlanishni o'zida mujassam etgan ideal ta'lim tizimini nazarda tutgan.¹

Xuddi shunday, Sharq an'analari ilk pedagogik fikrga katta hissa qo'shgan. Xitoyda Konfutsiy fazilatni tarbiyalash va jamiyat uyg'unligiga erishishda ta'limning rolini ta'kidladi. Uning "Analektlar"da jamlangan ta'limotlari axloqiy tamoyillar va amaliy bilimlarning uyg'unligini aks ettiradi va umrbod ta'lim olish uchun asos yaratadi.

O'rta asrlarda diniy muassasalar ta'limning asosiy saqllovchilariga aylandi. Yevropa tafakkurida hukmronlik qilgan sxolastika e'tiqodni aql bilan uyg'unlashtirishga intildi. Bu davrda ilohiyot, falsafa, tabiatshunoslik fanlari rivojlangan universitetlar tashkil topdi. Foma Akvinskiy kabi olimlar Aristotel mantiqini xristian ilohiyotiga kiritib, diniy ta'limotni empirik tadqiqot bilan bog'laydigan asos yaratdilar.²

Islom olamida Al-Forobiy, Ibn Sino kabi allomalar ilmiy-ma'rifiy tafakkurga salmoqli hissa qo'shgan. Al-Forobiyning "Fozil shahar" asarida aqliy va axloqiy yuksaklikka erishishda ta'lim-tarbiyaning o'rni alohida ta'kidlangan bo'lsa, Ibn Sinoning tibbiyot va falsafaga oid asarlarida kuzatish va tajribalar muhimligi ta'kidlangan.

Uyg'onish davri ilmiy bilimlar evolyutsiyasida burilish davri bo'lib, insonparvarlik va empirik izlanishlarga yangicha urg'u berdi. Erazm va Komenskiy kabi ta'lim nazariyotchilari

¹ Levin B. B., Ammon P. The development of beginning teachers' pedagogical thinking: A longitudinal analysis of four case studies //Teacher Education Quarterly. – 1992. – C. 19-37.

² Gvildis T., Govorushina T. Phenomenon of pedagogical reflection in the context of system-thought-activity approach //Man and Education. – 2022. – №. 1 (70). – C. 43-52.

o'rganishga yanada yaxlit yondashuvni, san'at va fanlarni birlashtirishni yoqladilar. Komenskiyning "Didaktika Magna" asari umuminsoniy ta'limni taklif qildi va bilimlarni tizimli tashkil etishga urg'u berdi, zamonaviy pedagogik usullarga asos soldi.³

Ma'rifatparvarlik ta'lim-tarbiyada aql va empirik mushohada rolini yanada oshirdi. Jon Lokk va Jan-Jak Russo kabi mutafakkirlar eksperimental o'rganish va tabiiy qiziqishni rivojlantirishni targ'ib qilib, an'anaviy ta'lim amaliyotlariga qarshi chiqdilar. Lokkning "Inson tushunchasi haqida ocherk" asarida ong tushunchasini "bo'sh varaq" sifatida kiritib, atrof-muhit va tajribaning bilimlarni shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidladi.

XIX-XX asrlarda zamonaviy pedagogik nazariyalarning vujudga kelishi bilan ta'lim fan sifatida kasbiylashuviga guvoh bo'ldi. Iogann Geynrix Pestalozzi va Fridrix Frobel bolalarga yo'naltirilgan yondashuvlarni yaratib, empatiya va ta'lim jarayonida faol ishtirok etish muhimligini ta'kidladilar. Pestalozsining "bosh, qo'l va yurak bilan o'rganish"ga bo'lgan ishonchi ta'limning yaxlit xususiyatini ta'kidladi.

Bu davrda ilm-fan yutuqlari ta'lim amaliyotiga kuchli ta'sir ko'rsata boshladi. Jon Dyuning AQSHdagi faoliyati ilmiy tamoyillarning pedagogikaga integratsiyalashuviga misol bo'ldi. Dyuning pragmatizmi va eksperimental ta'limga e'tibor qaratishi ta'limni ilmiy uslubga mos keladigan izlanish va muammolarni hal qilish jarayoniga aylantirdi.⁴

Hozirgi davrda pedagogikada ilmiy bilimlarning shakllanishi tarixiy an'analari va zamonaviy innovatsiyalarning uyg'unligini aks ettiradi. Raqamli texnologiyalar va fanlararo yondashuvlarning integratsiyasi ta'lim amaliyotini tubdan o'zgartirib, yanada dinamik va inklyuziv o'quv muhitini yaratish imkonini berdi. Paulo Freire kabi olimlar pedagogikani ijtimoiy adolat va tanqidiy fikrlash bilan bog'lash, marginallashtirilgan jamoalar imkoniyatlarini kengaytirishda ta'limning rolini ta'kidladilar.

Sharq pedagogik an'analari global ta'limga ta'sir qilishda davom etmoqda, Rabindranat Tagor va Tsunesaburo Makiguchi kabi shaxslar qiymatga asoslangan va yaxlit o'rganishni targ'ib qilmoqda. Tagorning ta'limni ijodkorlik va intellektual qat'iylik o'rtasidagi uyg'un muvozanat sifatida qarashi o'quvchilarda innovatsiya va moslashuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy chaqiriqlarga mos keladi.⁵

Pedagogikadagi ilmiy bilimlarning tarixiy evolyutsiyasi ta'lim amaliyotini o'zgaruvchan dunyo ehtiyojlariga moslashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Texnologik taraqqiyot va globallashtirish ta'lim landshaftini qayta shakllantirar ekan, tarixiy tushunchalarni zamonaviy metodologiyalar bilan integratsiyalashuvi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Kelajakdagi pedagogik amaliyotlar madaniy va falsafiy an'analarni saqlab qolish bilan ilg'or ilm-fan yutuqlarini o'zlashtirish bilan muvozanatlashishi kerak. Tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va axloqiy ongni rivojlantirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarni zamonaviy dunyoning murakkabliklarida harakat qilishga tayyorlashlari mumkin, shu bilan birga ilmiy va pedagogik bilimlarning davom etayotgan evolyutsiyasiga hissa qo'shadilar.

Xulosa. Pedagogik fikr tarixida ilmiy bilimlarning shakllanishi madaniy, falsafiy va empirik hissalarning boy gobelenini aks ettiradi. Qadimgi tsivilizatsiyalarning og'zaki

³ Selivanova N. L. et al. Methodology Of Foreign Pedagogical Thoughts' Understanding In Theory-Oriented Teacher Training //European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2017. – T. 28.

⁴ Shavelson R. J., Stern P. Research on teachers' pedagogical thoughts, judgments, decisions, and behavior //Review of educational research. – 1981. – T. 51. – №. 4. – C. 455-498.

⁵ Amilevna A. N. Issues on the pedagogical thought and pedagogical practice of eastern thinkers //JETT. – 2023. – T. 14. – №. 2. – C. 578-583.

an'analaridan XXI asrning raqamli innovatsiyalarigacha bo'lgan ta'lim evolyutsiyasi nazariya va amaliyot o'rtasidagi doimiy o'zaro ta'sirni ta'kidlaydi. O'tmishdagi olimlarning fikrlariga tayanib, zamonaviy muammolarga moslashgan holda, o'qituvchilar pedagogika sohasini rivojlantirishda davom etishlari mumkin, bu esa o'rganishga yanada inklyuziv, dinamik va ma'rifiy yondashuvni qo'llab-quvvatlashi mumkin.

References:

1. Levin B. B., Ammon P. The development of beginning teachers' pedagogical thinking: A longitudinal analysis of four case studies //Teacher Education Quarterly. – 1992. – C. 19-37.
2. Gvildis T., Govorushina T. Phenomenon of pedagogical reflection in the context of system-thought-activity approach //Man and Education. – 2022. – №. 1 (70). – C. 43-52.
3. Selivanova N. L. et al. Methodology Of Foreign Pedagogical Thoughts' Understanding In Theory-Oriented Teacher Training //European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2017. – T. 28.
4. Shavelson R. J., Stern P. Research on teachers' pedagogical thoughts, judgments, decisions, and behavior //Review of educational research. – 1981. – T. 51. – №. 4. – C. 455-498.
5. Amilevna A. N. Issues on the pedagogical thought and pedagogical practice of eastern thinkers //JETT. – 2023. – T. 14. – №. 2. – C. 578-583.